ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ ΩΣ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ (1453-1648)

2. Αναγέννηση και ανθρωπισμός

- **Αναγέννηση:** η αναβίωση των αξιών της κλασικής αρχαιότητας, οι οποίες είχαν παραμεριστεί κατά το Μεσαίωνα.
    - Το πνεύμα των ανθρώπων απελευθερώνεται από τη μονομέρεια της θρησκευτικής μεσαιωνικής σκέψης.
    - Γίνεται πιο **φιλελεύθερο, δημιουργικό κι ερευνητικό**.
    - Ο αναγεννησιακός άνθρωπος εμπνέεται από τον αρχαίο κόσμο.
        - Στόχος όμως είναι το μέλλον.

Α. Οι νέοι δρόμοι δημιουργίας

- Η πολιτιστική άνοιξη ξεκίνησε από τις ακμαίες οικονομικά πόλεις της Ιταλίας, όπως η Φλωρεντία, η Βενετία, η Ρώμη.
    - Στη συνέχεια επεκτάθηκε και στη Δυτική Ευρώπη.
- Η οικονομική άνθηση συνέβαλε στην εκδήλωση καλλιτεχνικής και πνευματικής δραστηριότητας.
    - Την υποστήριζαν φιλόδοξοι εκπρόσωποι της αστικής τάξης και φιλόμουσοι ηγεμόνες, όπως οι Μέδικοι στη Φλωρεντία.
- Τα πανεπιστήμια επιχειρούν μια προσέγγιση στην οικονομική, κοινωνική και πνευματική ζωή.
    - Οι πνευματικές δυνάμεις **διαμορφώνουν** μια νέα αντίληψη για τον άνθρωπο, πάνω στην οποία θα προσπαθήσουν να οικοδομήσουν τον καινούριο κόσμο.

Το κίνημα του Ανθρωπισμού

Η ρήξη με το Μεσαίωνα

- Ο **άνθρωπος της Αναγέννησης** αναζητούσε τρόπους έκφρασης των νέων ιδεών.

- Στράφηκε προς τον ελληνορωμαϊκό πολιτισμό κι επιδόθηκε στη συστηματική μελέτη, μετάφραση και σχολιασμό των αρχαίων συγγραφέων.

- **Ανθρωπισμός:** η στροφή προς τη βαθύτερη γνώση των ελληνικών και λατινικών γραμμάτων και της αρχαιότητας γενικότερα.
- Το φαινόμενο, όμως, της αναβίωσης των κλασικών σπουδών δεν ήταν κάτι καινούριο.
  - Ήδη από το 12ο αι. ευρωπαϊκά πανεπιστήμια μελετούσαν αρχαία και φιλοσοφικά κείμενα.
  - Κατά την περίοδο από το 10ο έως τον 15ο αι. οι Βυζαντινοί (εποχή των Παλαιολόγων) ασχολήθηκαν συστηματικά με τη μελέτη της αρχαίας γραμματείας.
    - **Η διαφορά**, όμως, έγκειται στο γεγονός ότι **ο αναγεννησιακός λόγιος** δε μελετά τον αρχαίο πολιτισμό μόνο σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά **επιχειρεί** να αντλήσει από αυτόν αξίες για τη θεμελίωση του σύγχρονου κόσμου.
  - Πρόδρομες μορφές του Ανθρωπισμού: **Δάντης, Πετράρχης, Βοκκάκιος**.

Ο καθολικός άνθρωπος (Homo universalis)

- **Είναι ο άνθρωπος με τα πολλαπλά ενδιαφέροντα, ο πολύπλευρα ανεπτυγμένος άνθρωπος, που αποτέλεσε ιδανικό της Αναγέννησης (βλ. Γλωσσάρι, σελ. 203).**
- Οι **φορείς του ανθρωπισμού** είναι βαθιά θρησκευόμενοι, επιζητούν όμως την αληθινή πίστη και **τοποθετούν τον άνθρωπο στο κέντρο του κόσμου**.
- Η προσωπικότητά του πρέπει να είναι πολύπλευρη και να χαρακτηρίζεται από την αγάπη για δημιουργική και δραστήρια ζωή.
- Ο άνθρωπος αισθάνεται πλέον ελεύθερος κι έτοιμος να αναλάβει την ευθύνη για τη διαμόρφωση του κόσμου του.
  - **Οι ανθρωπιστές οραματίζονται** να διαμορφώσουν ένα νέο τύπο ανθρώπου, τον καθολικό άνθρωπο, **δημιουργό του πολιτισμού του και υπεύθυνο για τη μοίρα του (βλ. σελ. 115, παράθεμα 1)**.

Η συμβολή των Ελλήνων λογίων στην ανθρωπιστική κίνηση

❖ Καθοριστική ήταν η συμβολή των Ελλήνων λογίων, οι οποίοι κατέφυγαν στην ιταλική χερσόνησο πριν και μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους.

❖ Τον 14ο αι. βρίσκουμε τον λόγιο **Μανουήλ Χρυσολωρά** στη Βενετία, όπου μετέβη ως απεσταλμένος του βυζαντινού αυτοκράτορα για να ζητήσει βοήθεια εναντίον των Τούρκων.

❖ Αργότερα έφτασαν στην Ιταλία εξέχουσες προσωπικότητες του ελληνικού πνεύματος, που συνόδευσαν τον Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγο στη Σύνοδο της Φλωρεντίας (1439), όπως **ο Γεώργιος Σχολάριος (ο μετέπειτα Πατριάρχης Κωνσταντινούπολης Γεννάδιος), ο Μάρκος ο Ευγενικός, ο επίσκοπος Νικαίας Βησσαρίων και ο Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων**.

❖ Την ίδια περίοδο διδάσκουν τα ελληνικά γράμματα στα ιταλικά πανεπιστήμια **διαπρεπείς Έλληνες λόγιοι** που διακρίθηκαν για το εκδοτικό τους έργο και γενικότερα για το ήθος τους.

❖ Η δραστηριότητα των Ελλήνων λογίων κατά το 15ο και το 16ο αιώνα συνέβαλε αποφασιστικά στην ενίσχυση των ανθρωπιστικών σπουδών στη Δύση.

- Εκδηλώθηκε έντονο ενδιαφέρον για την έκδοση κειμένων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και τη συλλογή αρχαίων χειρογράφων από βιβλιοθήκες και ηγεμόνες.
- Έτσι μεταφέρθηκαν και σώθηκαν πολλά ελληνικά χειρόγραφα στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη της Βενετίας και στη Λαυρεντιανή Βιβλιοθήκη της Φλωρεντίας.

Μια νέα αντίληψη για την αγωγή και για την επιστήμη

➢ Στη φράση του **Εράσμου** ***«οι άνθρωποι δε γεννιούνται, αλλά γίνονται»*** περικλείεται η αντίληψη του αναγεννησιακού ανθρώπου για το ρόλο και τη δύναμη της εκπαίδευσης.

- Αυτό το πνεύμα είναι διάχυτο στα κείμενα της αναγέννησης.
- Πεποίθηση ήταν ότι **η επιστήμη εξελίσσεται με την παρατήρηση, την εμπειρία και το πείραμα (βλ. σελ. 117, παράθεμα 2)**.

Γ. Η τυπογραφία και η διάδοση της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού

✓ Η Αναγέννηση και ο Ανθρωπισμός ξεπέρασαν γρήγορα τα όρια της ιταλικής χερσονήσου κι έγιναν κίνημα ευρωπαϊκό.

- Η Γαλλία, οι Κάτω Χώρες (Ολλανδία), η Γερμανία και η Ιβηρική Χερσόνησος (Ισπανία & Πορτογαλία) έγιναν εστίες της Αναγέννησης στη Δυτική Ευρώπη.
- Σημαντική υπήρξε η ανθρωπιστική δραστηριότητα σε πόλεις, όπου υπήρχαν πανεπιστήμια κι εκδοτικά κέντρα, όπως στην Αμβέρσα, στο Παρίσι, στο Στρασβούργο, στο Μιλάνο και στη Βενετία.

✓ **Καταλυτική ήταν η συμβολή της τυπογραφίας.**

- Ως τα μέσα του 15ου αι. τα βιβλία ήταν χειρόγραφα και γι' αυτό ήταν ακριβά και σπάνια.
- Το **1450** ο **Ιωάννης Γουτεμβέργιος** από τη Μαγεντία της Γερμανίας χρησιμοποίησε κινητά μεταλλικά στοιχεία για την εκτύπωση των βιβλίων.
  - Έτσι προέκυψε η εφεύρεση της τυπογραφίας.

✓ Τα τυπογραφεία εξέδωσαν κατά τον 15ο αι. 30 με 35 χιλιάδες βιβλία και τον 16ο αι. 150 με 200 χιλιάδες βιβλία, ευνοώντας έτσι την πρόσβαση στη γνώση.

- Η φιλομάθεια, όμως, του κοινού περιορίστηκε στις πόλεις.
- Στην επαρχία, η πλειονότητα του πληθυσμού παρέμενε αναλφάβητη και μακριά από τις εξελίξεις.

Γ. Οι Ευρωπαίοι ανακαλύπτουν τον κόσμο

Προς τις Ινδίες

- Οι Πορτογάλοι και οι Ισπανοί ακολούθησαν εντελώς διαφορετικές κατευθύνσεις για να φτάσουν στην ανατολική Ασία.
- Οι πορτογάλοι θαλασσοπόροι οργάνωσαν με τη χρηματοδότηση του πρίγκιπα Ερρίκου του Θαλασσοπόρου (1394-1460) εξερευνητικά ταξίδια για την ανακάλυψη του θαλάσσιου δρόμου προς τις Ινδίες, παραπλέοντας την Αφρική **(βλ. σελ. 122, παράθεμα 2)**.
- Οι αλλεπάλληλες επιτυχείς εξερευνητικές αποστολές συνεχίστηκαν από το **Βαρθολομαίο Ντιάζ** (1450-1500), ο οποίος έφτασε στο ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας το 1487.
- Ο **Βάσκο ντα Γκάμα** (1469-1524) το 1498 προχώρησε ακόμη περισσότερο, μέχρι το Κάλικουτ των Ινδιών.
    - Όταν το Σεπτέμβριο του 1499 επέστρεψε στη Λισαβόνα με τα αμπάρια του γεμάτα μπαχαρικά, ο νέος εμπορικός δρόμος προς τις Ινδίες ήταν μια πραγματικότητα.
- Το 1500 ένας άλλος Πορτογάλος, **ο Αλβαρέζ Καμπράλ** (1460-1526) πλέοντας προς τις Ινδίες, παρασύρθηκε από τα κύματα μέχρι τη Βραζιλία, την οποία κατέλαβε στο όνομα του βασιλιά του.

Προς την Αμερική, μια νέα ήπειρο

- Ο **Χριστόφορος Κολόμβος** (1451-1506), γενουάτης θαλασσοπόρος στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας ήταν
    - πεπεισμένος για τη σφαιρικότητα της γης
    - ακολούθησε δυτική κατεύθυνση στα ταξίδια του προς την Ανατολική Ασία **(βλ. σελ. 123, παράθεμα 3)**
- Όταν αποβιβάστηκε στο Σαν Σαλβαδόρ πίστεψε πως είχε φτάσει στις Ινδίες, πεποίθηση που διατήρησε και μετά την ανακάλυψη και άλλων περιοχών της κεντρικής Αμερικής κατά τα επόμενα ταξίδια του.
- Το **1507** ο φλωρεντινός **Αμέρικο Βεσπούτσι** (1454-1512), θαλασσοπόρος στην υπηρεσία του βασιλιά της Πορτογαλίας, διαπίστωσε ότι οι περιοχές που είχε ανακαλύψει ο Κολόμβος δεν ανήκαν στην Ασία, αλλά σε μια νέα ήπειρο, την οποία

προσπάθησε να χαρτογραφήσει. Η νέα ήπειρος πήρε το όνομά του αργότερα (Αμερική).

Ε. Η Ευρώπη μετά τις Ανακαλύψεις

Οικονομικές μεταβολές

- Το κέντρο της παγκόσμιας οικονομίας μετατοπίστηκε από τη Μεσόγειο στον Ατλαντικό Ωκεανό και τη Βόρεια θάλασσα.
  - Τα λιμάνια της Σεβίλλης, της Λισαβόνας και της Αμβέρσας απέκτησαν μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα από εκείνα της Βενετίας και της Γένουας.
  - Με την εξέλιξη αυτή η δυτική και η βόρεια Ευρώπη έγιναν πια το κέντρο των διεθνών εξελίξεων.
- Το ασήμι και το χρυσάφι που έφταναν στην Ευρώπη αύξησαν την κυκλοφορία του χρήματος.
  - Κατέστησαν το νόμισμα αποκλειστικό ανταλλακτικό μέσο και μέτρο όλων των αξιών.
  - Τα κεφάλαια που συσσωρεύονταν από το εμπόριο άρχισαν να επενδύονται σε διάφορες εμπορικές τραπεζικές, χρηματιστηριακές και ασφαλιστικές επιχειρήσεις.
    - Έτσι τέθηκαν οι βάσεις του κεφαλαιοκρατικού συστήματος στην Ευρώπη, ενώ η φεουδαρχική δομή της οικονομίας άρχισε να κλονίζεται.
- Η βιοτεχνία παρουσίασε σημαντική πρόοδο στους τομείς της υφαντουργίας, της μεταξουργίας και της τυπογραφίας.
  - Σε αυτό συνέβαλε ο παραγκωνισμός των μεσαιωνικών οικονομικών θεσμών, όπως ήταν οι συντεχνίες, που επέβαλλαν περιορισμούς στην ελεύθερη δραστηριότητα του ατόμου.
- Παρά την πρόοδο η γεωργία εξακολούθησε να αποτελεί το θεμέλιο της οικονομίας.
  - Η γεωργική παραγωγή εμπλουτιζόταν σταδιακά με την καλλιέργεια αποικιακών προϊόντων, άγνωστων μέχρι τώρα στον ευρωπαϊκό χώρο.

- Η εισαγωγή πολύτιμων μετάλλων στην Ευρώπη προκάλεσε πτώση της τιμής τους, ενώ, αντίθετα, για τους ίδιους λόγους οι τιμές των αγαθών αυξήθηκαν σε πολλές περιπτώσεις κατά 300% με 400% στα τέλη του 16ου αι. **(βλ. σελ. 126, παραθέματα 6 & 8)**.

Κοινωνικός μετασχηματισμός και ανανέωση της σκέψης

❖ Κύριος μοχλός της διαδικασίας μετασχηματισμού ήταν μια νέα κοινωνική τάξη, **η αστική**.

❖ Οι συνέπειες των οικονομικών μεταβολών στις άλλες κοινωνικές ομάδες ποίκιλλαν.

- Αν για τους χωρικούς η άνοδος των τιμών μπορούσε να έχει θετικά αποτελέσματα, στους ευγενείς και τους εργάτες οι επιπτώσεις ήταν ολέθριες.

❖ Γενικά η κοινωνία βρισκόταν σε μια φάση αναπροσαρμογών κι έντονων αναταράξεων.

❖ Από την άλλη πλευρά η ανάγκη αντιμετώπισης πρακτικών προβλημάτων σε συνδυασμό προς τη σύμφυτη με τον άνθρωπο τάση για γνώση, οδήγησε στην ανάπτυξη ποικίλων επιστημονικών κλάδων, όπως της γεωγραφίας, της αστρονομίας, των μαθηματικών, της ζωολογίας, της βοτανικής, της εθνογραφίας κ.ά., που διεύρυναν τους πνευματικούς ορίζοντες των ανθρώπων.

4. Θρησκευτική μεταρρύθμιση (1517-1555)

Α. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία σε κρίση

- Από τα τέλη του Μεσαίωνα το ηθικό κύρος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας άρχισε ανάμεσα στους πιστούς να υποχωρεί.
- Διατυπώνονται διαμαρτυρίες για:
  - τη διοικητική ανεπάρκεια
  - την υπερβολική πολυτέλεια της αυλής
  - την ηθική διαφθορά πολλών από τους εκκλησιαστικούς αξιωματούχους
- Σε μια εποχή που ανοίγονται νέοι ορίζοντες η πλειονότητα του κλήρου (ιδίως του κατώτερου) ζούσε μέσα στην αμάθεια.
  - Η Εκκλησία εξακολουθούσε να ελέγχει τους πιστούς με τη διαρκή απειλή του κακού και **να εφευρίσκει τρόπους άφεσης των αμαρτιών**, μεταξύ των οποίων και τα έγγραφα άφεσης των αμαρτιών, τα λεγόμενα **συγχωροχάρτια (βλ. σελ. 127, παράθεμα 1)**.
- Η αντίδραση στις αδυναμίες αυτές εκδηλώθηκε από φορείς του ανθρωπιστικού κινήματος.
  - Αυτοί έθεσαν ως στόχο την αναζήτηση του αυθεντικού πνεύματος του Χριστιανισμού στη μελέτη της Αγίας Γραφής, χωρίς τις παρερμηνείες των σχολιαστών του Μεσαίωνα.
    - Η επαφή με τα ιερά κείμενα κατέστη δυνατή με την πρόοδο της τυπογραφίας και τις μεταφράσεις της Αγίας Γραφής σε λαϊκή γλώσσα **(βλ. σελ. 128, παράθεμα 3)**.
- Η κρίση στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ήταν φαινόμενο σύνθετο και συνδεόταν με το πνεύμα της Αναγέννησης.
  - Γι' αυτό είχε εκτός από θρησκευτικό και κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα.

Β. Η Μεταρρύθμιση του Λουθήρου

✓ Η αντίδραση στις αδυναμίες της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας εκδηλωνόταν περισσότερο στις γερμανικές χώρες.

- Στον πληθυσμό προκαλούσε μεγάλη δυσαρέσκεια η οικονομική επιβάρυνση που υφίστατο από την Εκκλησία από την ανέγερση μεγαλοπρεπών οικοδομημάτων στη Ρώμη.
- Στη λαϊκή αυτή δυσαρέσκεια πρέπει να προστεθεί η προσπάθεια των Γερμανών ηγεμόνων να απαλλαγούν από την παπική επιρροή και την επικυριαρχία του αυτοκράτορα.

✓ Η αφορμή δόθηκα του 1515, όταν ο πάπας Λέων Ι΄ έδωσε την άδεια για μαζική έκδοση και πώληση εγγράφων άφεσης αμαρτιών (συγχωροχάρτια) **(βλ. σελ. 128, παράθεμα 2)**.

✓ Ο εμπορευματοποιημένος τρόπος διάθεσης και η διακήρυξη του μοναχού Τέτζελ στη Γερμανία ότι ***«μόλις ακουστεί ο ήχος από τα χρήματα που πληρώνονται για το συγχωροχάρτι, οι ψυχές μεταπηδούν από το Καθαρτήριο στον Παράδεισο»***, προκάλεσε την έντονη αντίδραση του Γερμανού μοναχού και θεολόγου **Μαρτίνου Λουθήρου.**

✓ Τον **Οκτώβριο του 1517** ο Λούθηρος διαμαρτυρόμενος **θυροκόλλησε στη εκκλησία της Βυρτεμβέργης έναν κατάλογο από 95 θέσεις**, δηλαδή επιχειρήματα που καταδίκαζαν τα συγχωροχάρτια και αμφισβητούσαν τις παπικές απόψεις και σε άλλα δογματικά ζητήματα **(βλ. σελ. 129, παραθέματα 4 και 5)**.

✓ Ο πάπας αντέδρασε αφορίζοντας τον Λούθηρο ως αιρετικό.

- Ο Λούθηρος έκαψε δημόσια το έγγραφο του αφορισμού του (**βούλλα** = έγγραφο που έφερε τη σφραγίδα του πάπα της Ρώμης, **βλ. γλωσσάρι, σελ. 202**) (**1520**).
- Η θρησκευτική αυτή διαμάχη θορύβησε τον αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (Γερμανίας) Κάρολο Ε΄, ο οποίος φοβούμενος τη διάσπαση της ενότητας των γερμανικών χωρών, κάλεσε τον Λούθηρο να απολογηθεί ενώπιον της Δίαιτας στην πόλη Βορμς (Worms).
  - **Δίαιτα:** είναι το ανώτατο συμβούλιο των αντιπροσώπων των ευγενών, του κλήρου και των αστών στην αυτοκρατορική Γερμανία και σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης **(βλ. Γλωσσάρι, σελ. 203)**.
- Ο Λούθηρος αρνήθηκε να αναιρέσει τις απόψεις του.

- Η Δίαιτα τον καταδίκασε ως αιρετικό και τον έθεσε εκτός νόμου.
- Ο Λούθηρος σώθηκε χάρη στην επέμβαση του εκλέκτορα της Σαξονίας, ο οποίος τον έκρυψε στον πύργο του, στο Βάρτμπουργκ.
  - **Εκλέκτορας:** Επτά Γερμανοί ηγεμόνες που συμμετείχαν στην εκλογή του Γερμανού αυτοκράτορα **(βλ. Γλωσσάρι, σελ. 203)**.

✓ Το κήρυγμα του Λουθήρου είχε αποφασιστική επίδραση στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική πραγματικότητα της Γερμανίας και ολόκληρης της Ευρώπης.

✓ Όταν το **1529** η Δίαιτα αποκήρυξε τον Λουθηρανισμό, οι Γερμανοί ηγεμόνες (οπαδοί του Λουθήρου) διαμαρτυρήθηκαν για τη δίωξη των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων.

- Από αυτή τη διαμαρτυρία ονομάστηκαν **προτεστάντες ή διαμαρτυρόμενοι** (από το λατινικό ρήμα protestor: διαμαρτύρομαι).

✓ Η διαμαρτυρία τους δεν είχε κανένα αποτέλεσμα.

✓ Το **1530** υπέβαλαν στη Δίαιτα που συγκλήθηκε στη γερμανική πόλη Αυγούστα υπόμνημα με τις βασικές αρχές του Λουθηρανισμού, γνωστό ως **Ομολογία της Αυγούστας**.

- Η σύγκρουση των μεταρρυθμιστών με τις αυτοκρατορικές δυνάμεις εκδηλώθηκε κι έλαβε τη μορφή εμφυλίου πολέμου.
- Στο τέλος ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να συμβιβαστεί με την **Ειρήνη της Αυγούστας (1555)**, η οποία **<u>αναγνώριζε τη νομιμότητα του Λουθηρανισμού και το δικαίωμα κάθε ηγεμόνα να επιβάλλει στην περιοχή της δικαιοδοσίας του το δόγμα που επιθυμούσε</u>**.
  - Με τη συνθήκη αυτή η Γερμανία **διαιρέθηκε** <u>σε κράτη καθολικά και διαμαρτυρόμενα</u>.

<u>Δ. Η Αντιμεταρρύθμιση</u>

- Βλέποντας η Καθολική Εκκλησία ότι η δύναμή της συρρικνώνεται, αποφάσισε να αντιδράσει δυναμικά, λαμβάνοντας μέτρα:

- **Τα μοναχικά τάγματα:**
  - Η αναδιοργάνωσή τους και η ίδρυση νέων κρίθηκε ως το πλέον αποτελεσματικότερο μέτρο.
  - Έργο τους ήταν να βοηθήσουν την πνευματική και ιδεολογική επιβολή του καθολικισμού με την άσκηση συνεχούς προπαγάνδας μέσω της ίδρυσης και διαχείρισης εκπαιδευτηρίων, νοσοκομείων και άλλων φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και της έκδοσης βιβλίων.
- **Η Ιερά Εξέταση:**
  - Παράλληλα επιχειρήθηκε η καταστολή των μεταρρυθμιστικών ιδεών με την αναδιοργάνωση της Ιεράς Εξέτασης, <u>ενός μεσαιωνικού θεσμού που είχε πέσει σε αχρηστία</u>.
  - Οι ιεροεξεταστές, προκειμένου να κάμψουν το φρόνημα των μεταρρυθμιστικών ή αιρετικών, μετέρχονταν κάθε μέσο, συμπεριλαμβανομένων παντός είδους βασανιστηρίων και της καύσης πάνω στην πυρά (autodafe).
- **Η λογοκρισία:**
  - Επειδή στη διάδοση των μεταρρυθμιστικών ιδεών η συμβολή του βιβλίου ήταν αποφασιστική:
    - η Καθολική Εκκλησία <u>ίδρυσε στη Ρώμη ένα Συμβούλιο Λογοκρισίας</u>, με έργο να <u>συντάσσει κατά διαστήματα έναν κατάλογο απαγορευμένων βιβλίων</u> (Index Librorum Prohibitorum), <u>θεολογικών, φιλολογικών, επιστημονικών</u>, που κατά την άποψη της Εκκλησίας περιείχαν αιρετικές θέσεις.

Η Σύνοδος του Τρέντο (1545-1563)

- Η Καθολική Εκκλησία προχώρησε σε θεραπεία των αδυναμιών της.
- Το έργο της ηθικοπνευματικής ανασυγκρότησης και της αποσαφήνισης του καθολικού δόγματος ανέλαβε η Σύνοδος του Τρέντο, που συγκλήθηκε το 1545.

<u>Ε. Οι συνέπειες της Μεταρρύθμισης</u>

- Η Μεταρρύθμιση σήμανε το τέλος της θρησκευτικής ενότητας της Ευρώπης.

- Η Ευρώπη χωρίστηκε σε τμήματα με διαφορετικό ιδεολογικοπολιτικό προσανατολισμό.
- Το μεταρρυθμιστικό κίνημα συνδέθηκε με τη διαδικασία διαμόρφωσης εθνικών ταυτοτήτων.
    - Στο δεύτερο μισό του 16ου αι. η Γαλλία κλονίζεται από θρησκευτικές διαμάχες, καθώς οι βασιλείς της προσπαθούν να διατηρήσουν την ενότητα της χώρας και η καλβινιστική Ολλανδία αποσπάται από την καθολική Ισπανία.
    - Το 17ο αι. η προσπάθεια των Γερμανών αυτοκρατόρων να ανασυγκροτήσουν ενιαίο κράτος μέσω της επιβολής του Καθολικισμού προκάλεσε σε πανευρωπαϊκό πόλεμο, τον Τριακονταετή (1618-1648).
- Η Μεταρρύθμιση και κυρίως ο Καλβινισμός, όπου επικράτησε:
    - διακρινόταν από δημοκρατικό πνεύμα
    - υποστήριζε την ελευθερία της ατομικής δραστηριότητας
    - συνέβαλε στην ανάπτυξη του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και του κεφαλαιοκρατικού συστήματος
        - Δεν είναι τυχαίο χώρες, όπως η Ολλανδία, η Αγγλία, οι Η.Π.Α. πρωτοστάτησαν στις πολιτειακές μεταβολές και στις γενικότερες εξελίξεις, σε αντίθεση με τις καθολικές χώρες, όπως η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία, που παρουσίασαν σημαντική υστέρηση.
- Η Μεταρρύθμιση με αφετηρία την αυτονομία στη δράση του ατόμου επέφερε σημαντικές μεταβολές στη νοοτροπία και στις κοινωνικές σχέσεις.
- Τα νέα αυτά δεδομένα δημιούργησαν νέα ρεύματα στις επιστήμες, στα γράμματα και στις τέχνες, ενώ διαδόθηκε η παιδεία τόσο από τους διαμαρτυρόμενους όσο και από τους καθολικούς.